

ÜÇ ŞİİR BİR YORUM

/ LA DANS SERPANTİN, ENDÜLÜS’TE RAKS ,
BİR YAZ GECESİ HÂTIRASI \

Yrd. Doç. Dr. Banıççek KIRZIOĞLU*

La Dans Serpantin** , empresyonist ve simbolist çizgilerde oluşturulmuş bir şiir. Malzemesini plastik sanatlardan alan bu şiir; sözü, figüre, dansa, renge, ışığa, ritme dönüştürerek gerçekleştirilmiş. Anlamı da oldukça kapalı .

San’at sarı , mor, pembe, yeşil, kırmızı, mâi

Elvân-ı ziyâiyeye bir kudret-i cevân

Bahşeyleyerek; hepsi perîler gibi mahfi

Mahfi ve sukânetli adımlarla şitâbân

Etrâfını birden sarıyorlar; o semâvî

Bir tûde -i ezhâr-ı muhayyel gibi lerzân

Lerzân ü perîşan dönüyor.....”

mırsalarından yola çıkılacak olursa dekor ve bu dekor ortasında hareket halindeki figürler tespit edilebilir. Bu tespitimize göre de şiir’in konusunu: Tefvik Fikret tarafından, renk ve ışıkla bütünleşen, kaynaşan şiirsel, sanatsal bir devinim içindeki bir bale resitalinin izlenişi teşkil ederken; balenin şiiriyetine dalmış bir

* Atatürk Üni. KK. Eğt. Fak. Öğr. Üyesi.

** Bu Şiir yorumumuzun ağırlık noktasını oluşturduğundan, Şiir’in bütünü ve günümüz Türkçesi ile yazılmış halini de (Asım Bezirci, Tefvik Fikret/ Rubâb-ı Şikest/ kırk saz/ bütün şiirleri:2, Can yay. İstanbul,1984) yazımızın sonuna ekledik.

ruhun aksülamelleri de muhtevayı meydana getirmekte. Bu devininim vizyon¹ u ise, duyuşsal algılardan hareket edilerek, akıl ve his aracılığı ile kurulurken, söz çıplak değil, sembolik verilmiştir: Kimi zaman balerin kelebektir, kuştur, buluttur, zambaktır; kimi zamanda o, gökyüzünde bir yiğin muhayyel çiçektir, melektir, peridir. Şiirde, balerin ya da dansçı ifadesi kullanılmamış, adeta bu adlar yok sayılmış; onlara başka adlar verilip yeniden yaratılmakla kalınmamış, bir Őeyi doğrudan söylemek yerine onun bulunması, okuyucunun sezgi ve idrak gücüne bırakılmıştır. Yine de La Dans Serpantin² arlandırması muhtevanın açarı konumundadır ve bu ad aynı zamanda Şiir'in üslubunu kurmuştur.

Mücerretle müşahhasın birbirine karışmasından meydana gelen imajlar yoğunluğu ile balerinler yalnızca yüceleştirilmekle kalmamışlar,

“Sanat sarı, mor, penbe, yeşil , kırmızı, mâi”

“Bin Şiir ile tehzin eyliyor kalb ü hayâli.”

tespitiyle onlar, birer güzellik olarak hatta sanatın, Şiirin kendisi; ilhamı diye idrak edilmişlerdir:

Bu durumda Şiir, görülen, duyulandan hareketle çağrışım, bütünlülük ve düşünce yoluyla üretilmiştir. Balerinlere *“gibi”*, *“sanki”*, *“bazan”* edatlarıyla değişik adlar verilmiştir. İzlenimci ve sembolist Şiirde *“gibi”* edatının çokca kullanıldığını hatırlayalım-sembolistlerin, *“Dünyada her Őey bir analogie”³ den ibarettir, Her Őey başka birini hatırlatr.”⁴* tespitinden gidilirse , burada Tefvik Fikret'in hatırlatma ve çağrışımları benzetme yoluyla ifade ettiği dikkatlerden kaçmaz. *“Fecr-i bahârî gibi”* (iki defa), *“melekler gibi”*, *“periler gibi”*, *bir tûde-i ezhâr-ı muhayyel gibi”*, *“sanki bir âvîz-yi raksân”*, *“bazan sönecekmiş”*, *“bazan bitecekmiş”*, *“bazan kocaman bir kelebek”*, *“bazan da mutarrâ kocaman bir zambaka benzer”* Şeklinde ifade bulan benzeyişler, hatırlatmalar ve değişimler: *“Bin heyete birden giriyor”*

¹“Çağrışımsal görü” anlamında.

² “Yılan Dansı” anlamında.

³ “Andırış” anlamında.

⁴ Çağdaş Fransız Edebiyatı, Cevdet Perin, İstanbul Üni.Ed.Fak.Yay.:No:703, Fak. Matb. İstanbul.1957,s.52.

ifadesine bağlanırken şiirdeki imaj yoğunluğu da sergilenmiş olur. Hatta okuyucunun zihni bu anolojileri birleştirerek şiir'i, bir anolojiler sistemi, diye idrak edebilir.

“*Bir fecr-i bahârî* ” (iki defa) “*Bir şekl-i sehâbî* ”, “*...bir kudret-i cevân*”, “*Bir tûde esrâr-ı muhayyel*”, “*Bir şeb-i sâfi*”, “*bir avize-i raksân*”, “*Bir darbe-i şehbâl*”, “*...bir hamlede*”, “*...bir kelebek*”, “*Bir zambak*”, “*Bir misli*”, “*Bir çehre-yi pür va'd-i emel*”, “*Bir leyl-i serâir*” (iki defa) şeklinde onbeş defa kullanılan “*bir*” sıfatı ile; “*Bin heyete birden giriyor*”, “*Bin şî'ir ile tehziz eyliyor*” ifadelerinde iki defa kullanılan “*bin*” sıfatı, hem imaj değişimine ve yoğunluğuna, hem de ilgili ifadenin şiirde ses unsuru olarak kullanıldığına işaret etmektedir.

Şiir'de ışık motifine öncelik tanındığı, renkler yelpazesinin oluşturulmasından tespit edilebilir. Balerinler binbir şekle bürünürken, bu bürüntüş sürekli imge değişimine sebep olur. Özellikle de duyum uyandırıcı kelimelerin seçilişi ile daha çok görüntü sağlanır. Sıfatlar vasıtasıyla canlandırılan renklerdeki uyumlu bir birliktelik âdeta gökkuşağının (*tîrâje-nümâ*) renklerini sergiler.

Işık, renk, ses ve devinimin şiiri “*La Dans Serpantin*”. yalnızca bir tablo meydana getirmekle kalmaz, onda resitalin müziğini de duyarsınız. Bu müzik, yani şiirin seslilik özelliğini de kelime vezinleri, aruzun müzikalitesi, kafiyelerin sıralanışı, ve uyumu zengin kelimelerin seçilişi sağlamıştır. Hatta bunlar, öylesine maharetle kullanılmıştır ki, şiir'e, gözler önünde canlandırılan bir devinimin senfonisi demek mümkün. Şiirde “*M*” sessizinin yarattığı müzik, şiirin “*Symphonie en M majeur*” diye anılmasına kapı aralayabilir. Özellikle birinci mısradaki belirgin, “*M*” seslerinin bolluğu, okuyucuyu, “*zulmetler*” içinden doğan balerinlerin coşku ve tutku yüklü duygularına ortak ederken; kelimeler notalar gibi ihtizaz etmekte; bale resitali gizemli bir hava içinde zihnimizde canlanmaktadır.⁵

⁵Dr. Mehmet Kaplan, *La Dans Serpantin' de (Re) ile biten kelimelere dikkat çekerek: bu konsonun, “bazan çok yavaş, tembel ve zevkperest hareketlere refakat et (iği) ni vurgular.* (Tevfik Fikret ve Şiiri, s.152, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1946).

Hatıranın sürekliliği , müzikalite ve gecenin etkinliği "*mahmûr ü müzehher*," "*mütelevvîn*," "*mütenevvir*," "*müzehheb*," "*mutassavver*," "*mükevkeb*," "*mülevven*," "*müzeyyen*," "*mutarra*," gibi renk ve benzetmelerle anlatılırken bunlar vasıtasıyla aynı zamanda unutulmayacak şaşaalı bir gece ifade edilmiş; yaşanan bu renkli gece Şair'e , hemen karşıtı olan ve düşünce de oluşan ebedî bir sabahı düşündürmüştür.

Sevinçle karışık coşku ve hüznün bir arada yaşandığı La Dans Serpantin'de, Endülüs'te Raks benzeri: adından ve dansın mahiyetinden hareket edilince, mahallî rengin de yansıtıldığı görülür. Öte yandan Tefvîk Fikret,

" *Mahmur ve müzehher, mütelevvîn, mütenevvir*

Bir fecr-i bahârî gibi zulmetler içinden

Reyyân-ı tebessüm doğuyor;....."

"*Ey sihr-i nazar-perver-i san'at , mütenevvir*

Bir fecr-i bahârî gibi zulmetler içinden

Doğdun, yine zulmetlere döndün; ebediyyen

Fikrimde seher--hîz olacaktır sana dâir

Bir leyl-i serâir;"

mısralarında doğuş - ölüm archetype'ne de işaret etmektedir.

La Dans Serpantin ve Endülüs' te Raks, aruzun farklı kalıp ve bahirleriyle⁶ de yazılmış olsalar yine de dikkat çeken nokta, taktillerinin, aksettirilen dans ritmine uygunluğudur. Otuz yedi mısradan meydana gelen La Dans Serpantin'inde "*Derken mütegayyir/ Şeklinde bedîdâr / Bir leyl-i serâir*"⁷ şeklindeki üç kısa mısraın var oluş sebebi de, dansa değişen ritmi vermek içindir.

Endülüs'te Raks'ta yalnızca sahnede zil , şal, gül ve tek rakkase -"*endülüs üç defa kırmızı*" tespiti rakkase sayısını üç olarak da düşündürebilir - söz konusu iken, La Dans Serpantin'de, biri başbalerin olmak üzere yedi balerin vardır; bunlar,

"*Ey sihr-i nazar- perver-i sanat,mütenevvir*

⁶ La Dans Serpantin: Mefûlü / Mefâîü / Mefâîlü / Feûlün (bahr-i hezec):

Endülüs'te Raks: Mefûlü / Fâilâfû / Mefâîlü / Fâilün (bahr-i müzâri).

⁷ Bu mısralar, Mefûlü feûlün kalıbı ile yazılmış.

*Bir fecr-i bahârî gibi zulmetler içinden
Doğdun, yine zulmetlere döndün.....”*

ifadeleri ile birleştirilince , yedi müzün yerine de konulabilirler. Kabarık klasik bale kostümlerinde göz alan renkler ise: her biri bir balerini temsil etmek üzere , sarı, mor, pembe, yeşil, kırmızı, mâi, ve mutarrâ bir zambağın çağrıştırdığı renk demetinden oluşmuştur. Endülüs'te Raks'ta tek renk, kırmızı ve nüansları, La Dans Serpantin'de ise bütün bir renk yelpazesi vardır. Renkler sembolik anlamda algılanırsa, Yahya Kemal'in şiirine hakim olan duygu “kösnüllük “diye adlandırılabilir. Tevfik Fikret'te ise bu duygu gizlenerek verilmiştir; duygunun nüansları söz konusudur ve bunlar, daha mücerret , daha yüce, daha bir sürekliliğe yöneliktir.

Bu iki şiiri çağrıştıran bir başka şiir de Ahmet Haşim'in Bir Yaz Gecesi Hatırası'dır. Şiirde bir raks anı söz konusu olmamasına rağmen, ”*İşveyle, fıslıtya, gülüşle* ” mısraı ses olarak La Dans Serpantin' deki, “*Güllerle, güneşlerle, emellerle müzeyyen* ” mısraı ile birlikte , Endülüste Raks' ı da hatırlatır: Kösnüllük ve ihtirasın rengi olan kırmızıya yönelik ,

*Buseyle kilitlemiş ağızlar
Gözler neler eyler neler işrap!...
Uçmakta bu ateşli havada
Vuslat demi bir kuş gibi bitap...*

dörtlüğündeki “*Ateşli hava* “ söz grubu da duygu ve renk hatırlatmalar bakımından aynı çizgide mutalâa edilebilir.

Tevfik Fikret ,
”.....*ebediyyen*
Fikrimde seher-hîz olacaktır sana dâir
Bir leyl-i serâir;”

mısralarında ferdî bir duyuşu sergilerken;
“*Gözler kamaştıran şala, meftûn eden güle,*
Her kalbi dolduran zile, her sîmeden : “Ole !

ifadesinde anlatım bulan ortak duyuş'un canlandırıldığı Endülüs'te Raks'a göre Ahmet Haşım, " vuslat " şiiri denilebilecek Bir Yaz Gecesi Hâtırası'nda iki kişilik ortak bir duyuş'u ifade etmiştir:

*İşveyle, fıstıkıyla, gülüşle
Olmuş şebi sevdâ yine bîhap
Oklar gibi saplammada kalbe
Düştükçe semâdan yere mehtap...²*

Yorumsonu

LA DANS SERPANTİN

Mahmûr u müzhher, mütelevvîn,mütenevvir,
Bir fecr-i bahârî gibi zulmetler içinden
Reyyân-ı tebessüm doğuyor; şimdi muayyen
Bir şekl-i schâbîde melekler gibi tâir.

Derken mütegayyir,
Bin heyet'e birden giriyor ;berk-i hırâmı
Hatleyliyor enzâr- ı heves-dâr -ı garâmı.

San'at sarı, mor, penbe, yeşil , kırmızı, mâi
Elvân-ı ziyâyyeye bir kudret-i cevân
Bahşeyleyerek, hepsi perîler gibi mahfî
Mahfî ve sukûnetli adımlarla şitâbân,

Etrâfını birden sarıyorlar; o, semâvî

² İncelemeye tabi tutulan şiir: Ahmet Haşım'ın Şiirleri 1933, İstanbul. Seniñ Lütfi Kütüphanesi (Göl Saatleri ve Piyâle bir arada) : şiirin bütünü burada verilen iki dördükten ibarettir; kitaptaki imlâsına uygun yazılmıştır.

Bir tûde -i ezhâr-ı muhayyel gibi lerzân,
Lerzân ü perîşan dönüyor... Bir şeb-i sâfi.
Tenvîr ediyor sanki bir âvîze-i raksân.
Ba'zan sönecekmiş, bitecekmiş gibi nâçâr,
Meyyâl-i tefekkür, mütereddit, süzülürken
Bir darbe-i şeh-bâl ile bir hamlede , birden
Tecdfîd-i hayat eyleyerek, aşk-ı füsûnkâr
Şeklinde bedîdâr,

Bin şi'r ile tehziz eyliyor kalb ü hayâli
Her cilve-i nâzendesi, her cümbüş-i bâli.
Baz'an kocaman bir kelebektir ki müzehheb
Pervâz-ı hamûşûnesi birlikte sürükler
Enzâr-ı temâşânızı; baz'an de mutarrâ
Bir zambaka benzer ki değildir mütasavver

Bir mislini görmek şu tabîatda; mükevkeb,
Tîrâje - nümâ... Hem bu güzellekle berâber
Yapraklarının lerziş-i mestinde hüveydâ
Bir çehre-i pür -va'd-i emel, çehre-i dilber.

Ey sıhr-i nazar -perver-i san'at, mütenevvir
Bir fecr - i bahârî gibi zulmetler içinden
Doğdun, yine zulmetlere döndün; ebediyyen
Fikrimde seher - hîz olacaktır sana dâir
Bir leyl-i serâir;

Bir leyl-i serâir ki bütün şûh- u mülevven
Güllerle, güneşlerle,emellerle müzeyyen!..

TEVFİK FİKRET

YILAN DANSI

Uykulu, ve çiçekli, renkli ve ışıklı,
Bir bahar tanrı gibi karanlıklar içinden
Gülümseyerek doğuyor; şimdi beliren
Bir bulut biçiminde melekler gibi uçuyor
Derken değişiyor,

Bin kılığa birden giriyor, salmışının şimşeği
Kamaştırıyor aşka istekli gözleri.

Sanat sarı, mor, pembe , kırmızı , mavi
Işıklı renklere bir dolaşma gücü veriyor;
Hepsi de periler gibi gizli,
Gizli ve sesiz adımlarla koşuyor

Birden sarıyor çevresini. O ise gökteki
Ve hayaldeki bir çiçek yığını gibi titrek,
Titrek ve bitkin dönüyor...Duru bir geceyi
Sanki bir avize aydınlatıyor, sallanarak

Bazan sönecekmiş, bitecekmiş gibi umarsız,
Düşünüyormuş gibi karasız süzülürken
Bir kanat tüyünün dokunuşuyla birden
Yeniden canlanarak, büyüleyen bir aşk
Gibi ortaya çıkarak.

Bin şiirle titriyor kalbi ve hayali
Her kanat çırpması, her nazlı cılvəsi.

Bazan kocaman yıldızlı bir kelebek gibi
Sessizce uçuşu birlikte sürükler

Bakan gözlerinizi; bazan da körpe
Bir zambağa benzer ki elde değildir

Bir eşini daha görmek şu doğada; yıldızlı
Bir ebemkuşağı sanki... Üstelik, bu güzellikle
Görülür yapraklarının baygın titreyişinde
Umudun vaad dolu yüzü, güzel yüzü.

Ey sanatın gözü okşayan büyüsü, aydınlık
Bir bahar sabahı gibi karanlıklar içinden
Doğdun , yine karanlıklara döndün ; sonsuza dek
Düşüncemde sabahı getirecektir sana ilişkin

Bir sırlar gecesi

Bir sırlar gecesi ki, bütün kıvrak ve renkli
Güllerle, güneşlerle , isteklerle bezenmiş!..

(*Bugünkü dile çeviren: Asum Bezirci*)